עין משפט נר מצוה

סג א מיי' פ"ג מהלכות מלכים הלכה ט:

תהא לוטא ולא תהא לאטא. אתיוה ליואב, דייניה, אמר ליה מאי טעמא קטלתיה לאבנר. אמר (א) ליה גואל הדם דעשאל הואי, עשאל רודף הוה. אמר (ליה) היה לו להצילו באחד מאבריו [א] אמרו ליה לא יכיל ליה, א"ל השתא בדופן חמישית כיון ליה דכתיב ויכהו אבנר באחרי החנית אל החומש וא"ר יוחנן בדופן חמישית במקום שמרה וכבד תלויין בו, באחד מאיבריו לא יכיל ליה? אמר ליה ניזיל אבנר, מאי טעמא קטלתיה לעמשא? אמר (ב) (ליה) עמשא מורד במלכות הוה דכתיב ויאמר המלך לעמשא הזעק לי את איש יהודה שלשת ימים וגו' וילך עמשא להזעיק את יהודה ויוחר וגו' אמר ליה - עמשא, אכין ורקין דרש. אשכחינהו דפתיח להו במסכתא אמר כתיב כל איש אשר ימרה את פיך ולא ישמע את דבריך לכל אשר תצונו יומת יכול אפילו לדברי תורה? תלמוד לומר רק חזק ואמץ. אלא ההוא גברא מורד במלכות הוה דכתיב והשמועה באה עד יואב כי יואב נטה אחרי אדניה, ואחרי אבשלום לא נטה. מאי לא נטה? אמר רב יהודה שביקש לנטות ולא נטה. ומאי טעמא לא נטה? אמר רבי אלעזר עדיין ליחלוחית של דוד קיימת. רבי יוסי ברבי חנינא אמר עדיין איצטגניני של דוד קיימין *דאמר רב יהודה אמר רב ארבע מאות ילדים היו לו לדוד כולן בני יפת תואר היו ומגדלי בלורית היו ומהלכין בראשי הגייסות והיו והן הן בעלי אגרופין של דוד, ופליגא דרבי אבא בר כהנא דאמר רבי אבא בר כהנא אילמלא דוד, לא עשה יואב מלחמה ואילמלא יואב, לא עסק דוד בתורה דכתיב ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו ויואב בן צרויה על הצבא - מה טעם דוד עשה משפט וצדקה לכל עמו, משום דיואב על הצבא ומה טעם יואב על הצבא, משום דדוד עושה משפט וצדקה לכל עמו. ויצא יואב מעם דוד וישלח מלאכים אחרי אבנר וישיבו אותו מבור הסירה, מאי בור הסירה? אמר רבי אבא בר כהנא בור וסירה גרמו לו לאבנר שיהרג. ויטהו יואב אל תוך השער לדבר אתו בשלי. אמר רבי יוחנן שדנו דין סנהדרי: א"ל מ"ט קטלתיה לעשאל? עשאל רודף היה, היה לך להצילו באחד מאבריו! לא יכילי ליה, השתא בדופן חמישית כוונת ליה, באחד מאיבריו לא יכלת ליה?! לדבר אתו בשלי. אמר רב יהודה אמר רב על עיסקי *שלו ויכהו שם אל החומש - אמר רבי יוחנן בדופן חמישית מקום שמרה וכבד תלויין בו והשיב ה' את דמו על ראשו אשר פגע בשני אנשים צדיקים וטובים ממנו: טובים שהיו דורשין אכין ורקין והוא לא דרש, צדיקים שהן בפה ולא עשו, והוא באיגרת עשה. ועמשא לא נשמר בחרב אשר ביד יואב אמר רב - שלא חשדו. ויקבר בביתו במדבר אטו ביתו, מדבר הוא? אמר רב יהודה אמר רב במדבר - מה מדבר מופקר לכל אף ביתו של יואב מופקר לכל. דבר אחר במדבר מה מדבר מנוקה מגזל ועריות אף ביתו של יואב מנוקה מגזל ועריות, ויואב יחיה את שאר העיר אמר רב יהודה אפילו *מוניני וצחנתא טעים, פרים להו:

הדרן עלך נגמר הדין

מאי טעמא קטלתיה לעמשא. ואם תאמר היאך נתחייב יואב במאי דקטליה לעמשא הא בעי התראה, ואפילו למ"ד חבר אינו צריך התראה הכא לא היה חבר בדבר זה שהיה חושבו מורד במלכות וה"ל שוגג וי"ל דלא נתחייב אלא משום הוא גופיה דהוה מורד במלכות:

הדרן עלך נגמר הדין

הוה לוטא ולא לאטא. טוב לך להיות מן המקוללים ולא מן המקללים לפי שסוף קללה חנם לשוב אל המקלל: **היה לו**. לאבנר להציל את עצמו באחד מאיבריו של עשאל ולא יהרגנו דהכי אמרינן [בבן סורר ומורה] (לקמן דף עד.) רודף אחר חבירו להרגו ויכול זה להציל את עצמו באחד מאיבריו של רודף ולא עשה כן אלא חזר כנגדו והרגו נהרג עליו: **אמרו ליה לא יכיל ליה**. אבנר לכוון באחד משאר איבריו: **אמר להו**. יואב השתא בדופן חמישית כנגד צלע חמישי: **אמר ליה ניזיל אבנר**. דינו של אבנר פטור אתה עליו: **אכין ורקין דרש**. אשכחן שמלאך שהיו עסוקין במסכת ולא רצה לבטלן כדמפרש ואזיל דהיינו מורד במלכות דכתיב רק חזק ואמץ רקין מיעוטין שאם בא המלך לבטל דברי תורה אין שומעין לו: **והשמועה**. כשנמשח שלמה באה אל יואב ונתיירא: **כי יואב נטה אחרי אדוניהו ואחרי אבשלום לא נטה**. כשמרד בדוד אביו: **מאי לא נטה**. כלומר מה לנו להזכיר כאן וכי מה היה לו לירא שלא נטה אחר אבשלום וכאן נטה אלא מגיד לך הכתוב שבקש לנטות גם אחרי אבשלום אלא שלא גמר מחשבתו כדמפרש מפני שעדיין היה ליחלוחית: גבורתו של דוד קיימת אבל עכשיו שהזקין יצא מדרכו ונטה אחרי אדוניה: **איצטגניני דוד**. בעלי אגרופי' שלו שבעל ידם הוא נלחם ויוצא ובא על פיהם איצטגנינות דכל הש"ס לשון מזלות וחוזים בכוכבים והכא קרי הכי משום שהיה דוד נסמך עליהם ועושה על פיהם והולך אחר דבריהם: **ילדים**. בחורים: **ומגדלי בלורית**. כמשפטי העובדי כוכבים כדי שייראו בעלי אימה ויפחדו מהן, ובני יפת תואר - נשי עובדי כוכבים שהיו לוקחים בשביה והתירן הכתוב כדכתיב (דברים כא) וראית בשביה וגו': **אילמלא דוד**. שהיה עוסק בתורה לא עשה יואב מלחמה אבל זכותו של דוד עומדת לו ליואב במלחמותיו של דוד: **בור וסירה גרמו לו לאבנר שנהרג**. בור - לפחת מים שלקח דוד מראשותיו של שאול כשהיה ישן במעגל וכשאמר להם דוד בני מות אתם שלא שמרתם את אדוניכם שכבר הייתי יכול להורגו (שמואל א כו) *) ראה כה: איפוא חנית המלך ואיה לפחת המים וגו' היה לו לאבנר למחות בשאול ולומר לו ראה כמה צדיק הוא שלא הרגך, ולא מיחה אלא אמר שמא אחד מבני הצבא נתנם לו: **סירה קוץ**. כשכרת דוד את כנף מעילו של שאול במערה היה לו לאבנר ללמד זכות על דוד ולומר לשאול ראה כמה חס עליך ולא הרגך בהיותך יחד עמו במערה ולא לימד זכות אלא אמר שמא כשעברתם אצל הקוצים והסירים נכנס אחד מן הקוצים בכנף מעילך והוא היה טמון שם וחתכו: **שדנו דין סנהדרי**. כמו (דברים כה) אל זקני עירו ואל שער מקומו דהתם שער לשון סנהדרי הוא שהיו דנין שם: **על עסקי שלו**. לשון של נעלך (שמות ג) שאל לו בערמה יבמה גדמת היאך חולצת התחיל שוחה מלפניו ומראהו כך היא חולצת בשיניה והוא שלף חרבו והרגו כדכתיב (מלכים א ב) בחגורתו אשר במתניו ובנעלו אשר ברגליו: **שהם דרשו אכין ורקין**. שלא לקיים מצות המלך לעבור על דברי תורה כדאמרן עמשא כדאמרן אבנר כשאמר לו שאול לעבדיו (שמואל א כב) סבו והמיתו את כהני ה' וגו' וכתיב (שם) ולא אבו עבדי שאול לשלוח ידם ולפגוע וגו': **והוא לא היה דורש**. והרג אוריה במצותו של דוד אע"ג שלא צוה דוד אלא באיגרת כדכתיב (שם ב' יא) ויכתב בספר לאמר הבו את אוריה וגו': **ויקבר בביתו במדבר**. ביואב כתיב: **מופקר לכל**. לעניים להתפרנס מביתו: **אפי' מוניני ולחנא טעים**. אפילו דברים דקים ועגונים: **טעים**. שהיה טועם: **פרים להו**. משלח להם למזונות לעניים של עיר: פרים לשון פרס שנוטלין מבית המלך ופסוק זה בדברי הימים כשלכד דוד את מצודת ציון: **מוניני**. דגים קטנים (ג) ולחנתא מין דגים קטנים:

*) בקרא כתיב ראה אי חנית המלך ואת צפחת המים

רבינו חננאל

במשיח ה' וחסר לחם זה יהויכין שנאמר וארוחתו ארוחת תמיד ניתנה לו מאת המלך דבר יום ביומו: פודגרא. בלשון יון אלנקרם פודגרא. אתיוה ליואב ודיינוה א"ל [גואל הדם דעשאל הוי] מאי טעמא [דכתיב] וימת בדם עשהאל אחיו אמרו ייזיל אבנר. לעמשא בן יתר אמאי קטלתיה א"ל עמשא מורד במלכות הוה שנאמר ויוחר מן המועד אשר יעדו א"ל עמשא אכין ורקין מיעוטין דרש דאשכחינהו דפתח במסכת אמר כתיב כל איש אשר ימרה את פיך וגו' יכול אפילו לדברי תורה ישמע לו ת"ל רק חזק ואמץ וכ' קרא אחרינא רק חזק ואמץ מאד לשמור ולעשות ככל התורה אשר צוה משה עבדי אל תסור ממנו ימין ושמאל למען תשכיל בכל אשר תלך וקיימא לן אכין ורקין מיעוטין כ"מ שכ' אך (ואך) [ורק] למעט באו וכיון דכתב הכא רק למעט כי בדברי תורה אין שומעין לו אדרבה אתה הוא מורד במלכות שנאמר והשמועה באת אל יואב כי יואב נטה אחרי אדניה וגו' ונגמר הדין בכך. כתיב ואחרי אבשלום לא נטה מ"ט לא נטה אמר עדיין לחלוחית של דוד קימת אסטגנינו דאמר רב ת' ילדים בני יפת תואר מגדלי בלורית היו לו לדוד ומהלכין בראשי הגייסות והן הן אגרופין של בית דוד כלומר ומהן מתיירא יואב לנטות אחרי אבשלום ופליגא דר' אבא בר כהנא דאמר אלמלא דוד לא עשה [יואב] מלחמה ואלמלא יואב לא עסק דוד בתורה שנא' ויהי דוד עושה משפט וצדקה ויואב על הצבא ומה טעם יואב על הצבא משום דדוד עשה משפט וצדקה: וישיבו אותו מבור הסירה א"ר אבא בר כהנא בור וסירה גרמו לו לאבנר שיהרג מפורש בתלמוד א"י בסיטה פ"א. שרצה שאול להשיב את דוד מפני שאמר בעת שלקח הצפחת והחנית היה יכול להורגני וכיון שלא הרגני צדיק הוא אין לרודפו וא"ל אבנר לא כי אלא הצפחת והחנית הנערים הלכו להביא מים מן הבור ושכחום שם בבור. ובא דוד ומצאם בבור של מים ולקחם א"ל הצפחת והחנית הנה אמרת בבור נשארו כנף מעילו מה תאמר בו א"ל כנף מעילך בסירה הוערת כלומר נסבך בקוצים ונחתך ומצאו דוד ולקחו משם. וכיון שלא הניחו אבנר להתפייס לדוד נענש עליהן וזהו פי' בור וסירה גרמו לו לאבנר שיהרג. אמר רב יהודה אמר רב מאי דכתיב ויטהו יואב אל תוך השער לדבר אתו בשלי. על עסקי השל. פי' שאלה שאלו בענין חליצה כדכתיב של נעלך מעל רגליך. אשר פגע בשני אנשים צדיקים וטובים ממנו וגו' צדיקים ממנו שהן בפה ולא עשו שאמר להם שאול המלך להרוג הכהנים ולא קבלו ממנו. וכך הוא מפורש בתלמוד א"י בפרק חלק. ויאמר המלך לרצים הנצבים עליו סבו והמיתו כהני ה' וגו'. מי היו א"ר שמואל אבנר ועמשא היו אמרו לו כלום אית לך עלינן אלא הדין זונרא והדין כלינרין. פי' כלי זיין ורסן הסוס בלשון יון כך שמן. אמרו ליה הא טריפין לך כלומר אין אנו חפצים לא במתנותיך ולא בעבודתיך ולא אבו עבדי המלך לשלוח את ידם לפגוע בכהני ה' ויואב באיגרת שכתב לו דוד על אוריה החתי קבל והרגו. טובים ממנו שדרשו אכין ורקין כדאמרן והוא לא דרש אלא קבל האיגרת ועשה. ויקבר בביתו במדבר. מלמד שהיה ביתו של יואב מנוקה מגזל ועריות. כמו המדבר שאין אדם מצוי לגזול ולא לערוה: הדרן עלך פרק נגמר הדין

מסורת הש"ס

הגהות הב"ח

(א) גמ' אמר להו גואל הדם וכו' אמר להו היה לו להצילו וכו' אמר להו השתא בדופן: (ב) שם אמר להו עמשא מורד: (ג) רש"י ד"ה מוניני דגים קטנים. נ"ב וכן בע"ג ריש דף כט:

[גי' הערוך ערך של ד' של]

[פי' ציר של דגים ולחנתא פי' דגים קטנים ערוך ערך מנוני ולפסר דכך צ"ל בפירש"י ד"ה מוניני כו' וכן בשבת קי: פירש"י על מוניני ציר]

גליון הש"ס

רש"י ד"ה בור וסירה וכו' וכשאמר להם דוד. הכי איתא בירושלמי פ"א דסוטה:

הגהות מהר"ב רנשבורג

[א] אמר ליה היה לו להצילו באחד מאיבריו אמרו ליה כצ"ל: